

Naar Footprint Justice

Een Eerlijk Aarde-aandeel is een Mensenrecht

Jan Juffermans, lid WFBN

We zijn in het jaar 2018 beland. De wereldbevolking is gegroeid tot ruim 7,6 miljard mensen. De mensonterende armoede is nog steeds de wereld niet uit. Intussen worden we geplaagd door toenemende ecologische schade met grote sociale gevolgen, zoals de klimaatontwrichting, de sterke afname van de biodiversiteit, vervuiling van de lucht en oceanen, en door bodemdegradatie dalen de voedselopbrengsten. Geen wonder dat meer dan 15.000 wetenschappers uit 184 landen onlangs de mondiale noodklok hebben geluid.

Wat gaan we in vredesnaam doen? Is er een rechtvaardige ingreep mogelijk, om de Aarde nog leefbaar te houden, ook voor de volgende generaties?

Recht voor Allen

Eind 2016 mocht ik in Heerenveen de Domela Nieuwenhuis-lezing houden. Domela Nieuwenhuis was de uitgever van het tijdschrift 'Recht voor Allen'. Dat stimuleerde me om in die traditie mijn zoektocht te presenteren naar het recht op een Eerlijk Aarde-aandeel (*Fair Earth Share*). Daarbij komt het voetafdrukmodel goed van pas en ook de recente getallen die zijn gepubliceerd in het *Living Planet Report 2016*. Getallen over de mondiale scheve verdeling hadden me al rond 1970 wakker geschud. Het bleef me bezighouden en op basis van het rapport *Our Common Future* (bekend als het Brundtland-rapport, 1987) publiceerde ik in 1989 een artikel in de Volkskrant over het feit dat de rijke landen met hun onevenredig grote claims op de mondiale grondstoffen de mensenrechten schonden. De situatie is daarna nog verergerd, maar er wordt vreemd genoeg nog steeds geen mensenrechtenkwestie van gemaakt. Integendeel: onze regering roept bij herhaling dat we vooral meer moeten kopen, want onze (geld)economie moet groeien. En dat geluid horen we helaas in heel Europa en daarbuiten. Het is de mondiale mantra: groei, groei, groei! Het Platform

Duurzame en Solidaire Economie heeft daar al jaren tegen gestreden. Gelukkig zijn recentelijk nieuwe mensen naar voren getreden die dit vraagstuk effectief aan de orde stellen, met hun boeken en presentaties: Philipp Blom ('Wat op het spel staat'), Christian Felber ('Ware Winst') en Kate Raworth ('Donut Economie'). En *Our New Economy* ging van start (www.ourneweconomy.nl) om het economie-onderwijs drastisch te veranderen.

Liberaal filosofie

We zijn anno 2018 ver verwijderd geraakt van de liberale idealen van vóór de koloniale tijd. Toen was er op regionaal niveau nog sociale controle over de verdeling van de commons, ofwel het gebruik van grond en natuurlijke grondstoffen. Volgens de liberale filosoof John Locke (1632-1704) heeft elk individu recht op maximale vrijheid om invulling te geven aan het eigen leven. Hij formuleerde op basis daarvan ook het uitgangspunt dat een individu niet ongelimiteerd stukken natuur voor zichzelf mag claimen, omdat de planeet eindig is. Je mag voor eigen behoefte een gedeelte van de (vruchten van de) natuur gebruiken, mits er voor anderen **genoeg en van dezelfde kwaliteit** over blijft! Dit zou je liberale solidariteit of sociaal liberalisme kunnen noemen; in ieder geval iets anders dan het huidige neo-liberalisme.

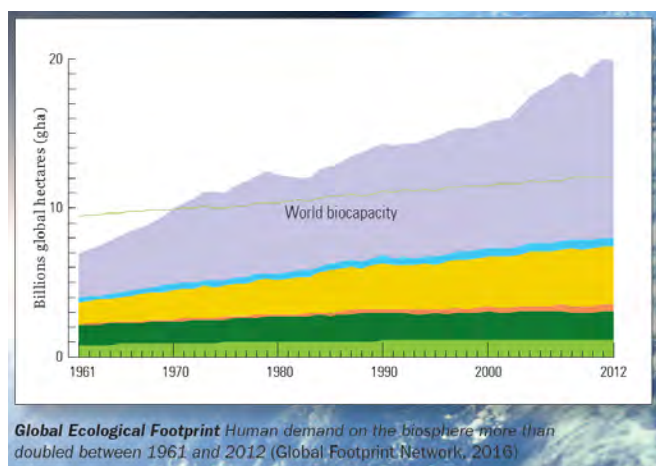
Locke pleitte dus heel zakelijk voor een eerlijke verdeling, *Fair Shares*. Niemand kan méér aanspraak maken op de natuur dan een ander, want de mogelijkheden die de natuur biedt, zijn niemands persoonlijke verdienste, zo redeneerde hij. Dat is wel iets anders dan de decadente gedachte dat wij recht zouden hebben op vliegvakanties, auto's, veel vlees enzovoort.

Recht van de rijken

Toen Locke leefde was de koloniale periode al begonnen. We trokken met schepen naar verre oorden en konden er pakken wat er maar te pakken viel. Voor de thuisblijvers was het letterlijk ver van hun bed en waren de gevolgen niet zichtbaar; wat niet weet, wat niet deert. Het werd de periode waarin het recht van de rijken een wereldwijd fenomeen werd. En helaas geldt dat tot op de dag van vandaag, terwijl we ook veel te weinig betalen voor onze importen. In 1996 kwam er een rapport uit waaruit bleek dat Nederland van maar liefst 23 miljoen hectare elders op de wereld goederen importeerde (zelf hebben we 2 miljoen hectare landbouwgrond). Toen ik rond 1998 directeur-generaal Hans Pont van het Milieu-ministerie vroeg wat ze aan dat grootgrondgebruik van Nederland gingen doen, kreeg ik dit onthutsende antwoord: 'Jan, in 'Den Haag' praten we niet over minder, maar we gaan onze importen wel verduurzamen'. Formeel heet dit dat er niet aan 'volumebeleid' wordt gedaan.

4,9 miljoen doden per jaar

Zo is de situatie gegroeid dat ongeveer 20% van de wereldbevolking ruim 80% van de mondiale hulpbronnen gebruikt. Hierdoor blijft er weinig over voor de rest van de wereldbevolking. Voor alle ruim zeven miljard mensen net zoveel hulpbronnen als die rijke minderheid nu gebruikt, dat kan onze Aarde onmogelijk opbrengen.

Deze grafiek laat de snelle groei zien van de Mondiale Voetafdruk van de ruim 7,6 miljard mensen op onze kleine Aarde. Van boven naar onder zien we het grote lichtpaarse deel, dat is de klimaatvoetafdruk, de blauwe lijn zijn de visgronden, het gele deel is akkerbouwgrond, de oranje lijn is bebouwd oppervlak (inclusief wegen en parkeerplaatsen), het donkergroene deel zijn de bossen en het lichtgroene deel zijn de weidegronden van de Aarde. Duidelijk is dat ruim de helft van onze Mondiale Voetafdruk gerelateerd is aan de klimaatontwrichting.

In de grafiek van onze Mondiale Voetafdruk zien we namelijk dat we rond 1970 al door de 'duurzaamheidsbarrière' van de Aarde zijn gegaan en dat de overbelasting (overshoot) van de Aarde intussen is opgelopen tot 65%. Dat verklaart al die vormen van kwaliteitsverlies van bodem, water en lucht, de overbevissing, kap van (oer) wouden, en natuurlijk de klimaatontwrichting. In de hele keten van productie en consumptie van fossiele olie, gas en kolen vallen er nu per jaar 4,9 miljoen doden. 400.000 daarvan zijn zogenaamde 'klimaatdoden'. Deze doden vallen zeer verspreid in vooral arme gebieden/landen tussen de evenaar en de keerkringen. Dit is een stille Ecocide; slachtoffers van ecosysteemschade. De dramatische getallen komen uit de *Climate Vulnerability Monitor 2012* van DARA in Madrid.

10 appels en 10 kinderen

Eigenlijk staan we in 2018 nog voor de eenvoudige vraag hoe we bijvoorbeeld 10 appels moeten verdelen onder 10 kinderen. Nu gaat het in de praktijk nog zo dat 2 kinderen al direct 8 appels pakken. De andere 8 kinderen moeten maar zien hoe ze onderling het restant verdelen. Met 'ontwikkelingssamenwerking' wordt formeel nog wat geholpen om de ergste nood hier en daar te lenigen, maar intussen is gebleken dat we een veelvoud aan geld uit die landen weten weg te halen via o.a. slimme belastingconstructies, manipulatie met prijzen binnen multinationals, en veel te lage prijzen voor grondstoffen en producten; 'omgekeerde ontwikkelingshulp' wordt dat genoemd. Professor Jan Tinbergen berekende ongeveer 50 jaar geleden dat de rijke landen eigenlijk 2% van hun Bruto Nationaal Product zouden

moeten investeren in arme landen om binnen afzienbare tijd tot een gelijk niveau te kunnen komen. Het werd in de praktijk echter maar 0,7% en minder, en zelfs aan dat percentage werd nog flink geknabbeld, ook in Nederland. Dus moeten we helaas concluderen dat het beleid helemaal niet geleid heeft tot mondiaal eerlijk delen en dat we vooral flink profiteren van andere landen.

Amnesty International

In 2006 kwam mijn boek uit over de Mondiale Voetafdruk, met daarin een speciaal hoofdstuk over mensenrechten en voetafdrukken. Ik ging toen een exemplaar van het boek aanbieden aan *Amnesty International* in Amsterdam en wees vooral op dat mensenrechten-hoofdstuk. Mijn voorstel was dat in hun jaarlijkse rapportages ook de schendingen van de rijke landen zouden worden opgenomen, vanwege hun onrechtmatige grote Mondiale Voetafdruk. Dat zou tevens de rapportages evenwichtiger maken, want doorgaans zijn het vooral de minder rijke landen waarover mensenrechtenschendingen worden gemeld. Pas na enige maanden kreeg ik per brief het bericht dat men het voorstel niet kon oppakken. Jaren later heb ik het ook nog geprobeerd via het hoofdkantoor van *Amnesty International* in Londen, maar ook daar viel het idee helaas nog niet in goede aarde.

Eerlijke verdeling door quotering

In welke richting moeten we het dan zoeken? Hoe kunnen we effectief aan de overbelasting van de Aarde werken en tegelijk een rechtvaardige verdeling bereiken? Met de Werkgroep Voetafdruk Nederland hebben we daar voorstellen voor uitgewerkt in een nota. Je komt uit bij quotering, dat effectief is én rechtvaardig. Het is rantsoenering waarbij iedereen gelijk wordt bedeed. En tegelijk wordt uitgegaan van veilige plafonds (bijvoorbeeld qua uitstoot van CO₂) en duurzaam beschikbare hoeveelheden van grondstoffen. Voor CO₂ is door de Engelsman David Fleming een slim systeem uitgewerkt met *Tradable Energy Quotas* (zie www.teqs.net of het Nederlandse boek 'Energieslank leven met Klimatdukaten'). In het stappenplan van onze quoteringsnota - zie www.voetafdruk.eu - stellen we voor daarmee te beginnen. Omdat ons gebruik meer behelst dan energie, en ook het gevaar bestaat dat er een vlucht komt naar nog meer landgebruik voor energieteelten (zoals koolzaad, maïs en palmolie), stellen we voor om vervolgens naar quotering van voetafdrukken te gaan. We kunnen bijvoorbeeld via een elektronisch betaalsysteem iedereen een jaarlijks quotum geven van 15.000 m². Bij elke aankoop worden dan een paar m² afgeboekt. Een dergelijk 'Balansgeldsysteem' is door Bert Vink beschreven. Op Europees niveau zijn er al diverse conferenties geweest over quotering, en met name in België, Engeland, Hongarije en Spanje zijn er collega-groepen ook mee bezig.

VN-Mensenrechten

Misschien denk u wel: 'Dat gaat het niet worden!' Wij denken echter dat een dergelijk plan wel degelijk opgepakt zal worden zodra mensen massaal in opstand komen als de prijzen van bijvoorbeeld energie, vlees en vliegen zo hoog worden dat alleen de rijken het nog kunnen betalen.

Dan moet er een goed quoteringsplan op de plank liggen. Eigenlijk zou quotering niet nodig moeten zijn. Iedere wereldburger heeft immers al recht op voedsel, huisvesting, kleding, water, onderwijs en dergelijke via de VN--Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Voor die rechten heb je enige ruimte van de Aarde nodig, dus in principe bestaat het mensenrecht op een eerlijke Voetafdruk al! Er zullen helaas juristen aan te pas moeten komen om dergelijke rechten ook afgedwongen te krijgen. Verder kan iedereen zelf werken aan een eerlijke voetafdruk. Want de getallen van de Mondiale Voetafdruk laten nuchter zien hoe de verhoudingen liggen en waar we zelf ongeveer recht op hebben. Het model geeft de vrijheid om invulling te geven aan je eigen leven, mits er voor anderen maar genoeg en van dezelfde kwaliteit overblijft. Natuurlijk is voor ieder individu meer ruimte beschikbaar wanneer we erin slagen om het enorme bevolkingsaantal én de te grote voetafdrukken te verkleinen.

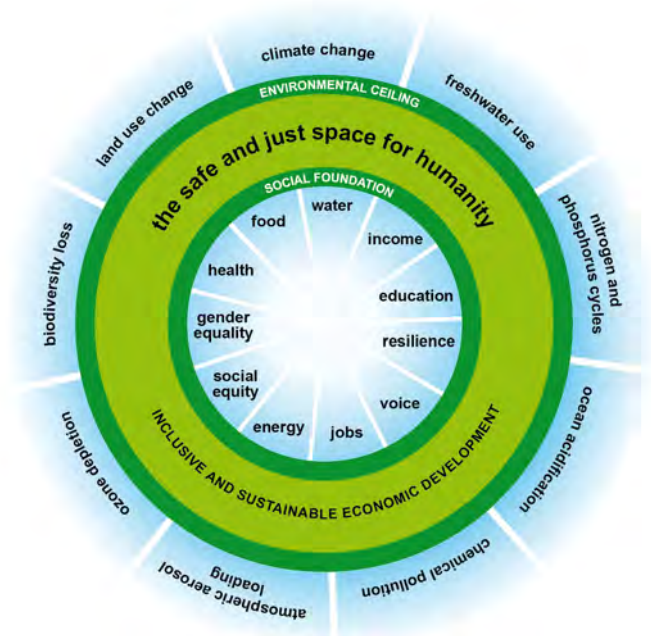
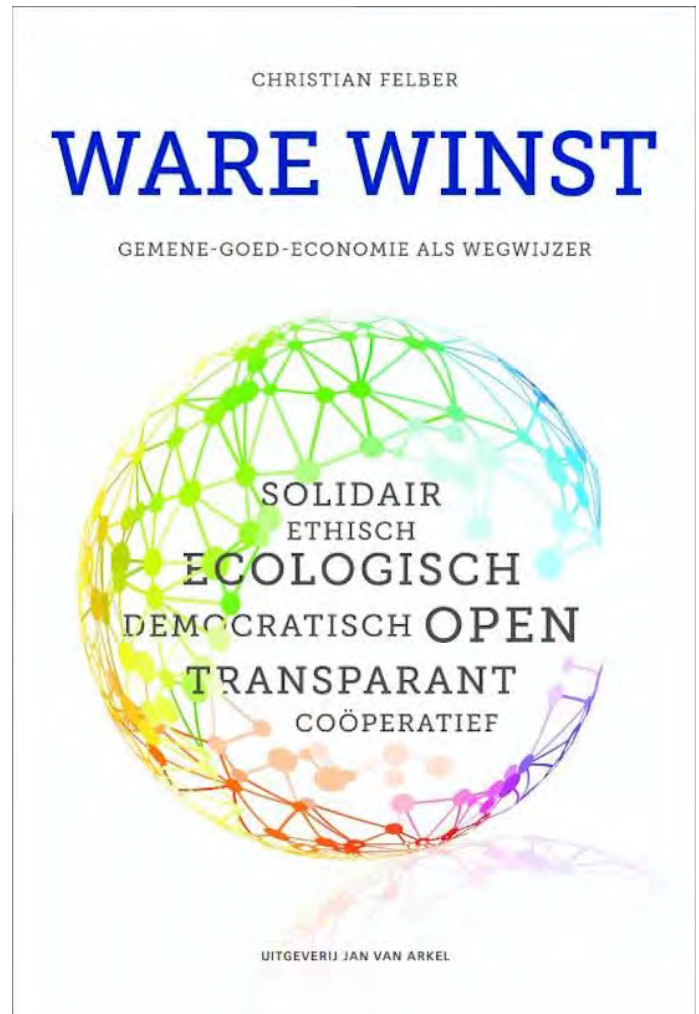
Zienswijze voor Rechtencollege

In 2015 stuurde ik (door hen uitgenodigd) een zienswijze over mensenrechten en voetafdrukken naar het College voor de Rechten van de Mens, verwijzend naar het *Living Planet Report*. Daarna bleef het lang stil, en bij navraag bleek dat er met mijn zienswijze niets was gedaan. Op mijn verzoek om een inhoudelijke reactie werd niet ingegaan. Ook op een vriendelijk voorstel tot een gesprek in 2017 werd niet gereageerd...

Op basis van de beschreven ervaringen moet ik helaas concluderen dat velen nog wegstaren bij de confrontatie met de cijfers van onze grote Mondiale Voetafdruk en de relatie met mensenrechten. De vele goede bedoelingen en projecten om de wereld te verbeteren doen me daarom denken aan de nuchtere analyse van Lev Tolstoj, zoals kernachtig verwoord in onderstaand gedichtje. Mijn voorstel is om er in 2018 maar eens een punt van te maken, een effectief punt. Want het 'Recht voor Allen' is nog ver te zoeken. Het is de hoogste tijd voor Voetafdrukrechtvaardigheid, ofwel Footprint Justice. Waarschijnlijk moeten er rechters aan te pas komen, net als bij de klimaatzaak van Urgenda.

Ik zit op iemands rug,
doe hem naar adem snakken
en laat mij door hem dragen.
En toch blijf ik tegen mezelf
en anderen zeggen
dat ik medelijden met hem heb
en zijn last zou willen verlichten
door te doen wat ik kan –
behalve door van zijn rug af te gaan.

Lev Tolstoj (1828-1910)

De Donut Economie van Kate Raworth